

**Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
історичний факультет
кафедра історії України**

**СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ (СЕРЕДИНА
XV – SEREDINA XVII ST.)**

Силабус

1. Загальна інформація про курс

Назва курсу, мова викладання	Соціальні трансформації в українському суспільстві (середина XV – середина XVII ст.). Мова викладання - українська.
Викладачі	Газін Володимир Володимирович, доктор історичних наук, доцент кафедри історії України
Профайл викладачів	http://histua.kpnu.edu.ua/volodymyr-volodymyrovych-hazin/
E-mail:	hvv1969@ukr.net
Сторінка курсу в MOODLE	
Консультації	Відповідно до графіку індивідуальних консультацій вони проводяться кожного вівторка на кафедрі історії України на четвертій парі.

2. Анотація до курсу

Курс «Соціальні трансформації в українському суспільстві (середина XV – середина XVII ст.)» вибірковою дисципліною освітньої програми підготовки магістрів “014 Середня освіта (Історія), спеціальності 032 Історія та археологія. Вивчається протягом II семестру. Курс спрямований на вивчення особливостей та напрямків соціальних змін в українському суспільстві протягом середини XV – середини XVII ст. в період, коли українські землі втрачають рештки державності та інтегруються в політичну та соціально-економічну систему Великого князівства Литовського, Польського королівства, а з 1569 р. – Речі Посполитої. У ході вивчення курсу приділяється значна увага процесу становлення станів українського суспільства та змінам, що відбувалися у вказаний період в середовищі української шляхти, духівництва, селянства та міщан, їх стосункам з литовською та польською державами. Особливо розглядається процес становлення українського козацтва як окремого соціального стану та перетворення його в провідну силу українського суспільства, нову його національну еліту. В межах навчального курсу студенти поглиблюють свої знання з політичної та соціальної історії України періоду раннього нового часу, історії міжнародних відносин тощо. Більш докладно розглядається процеси соціальних змін, пов'язані з феодалізацією українського суспільства, поширенням фільварково-панщинних відносин. Водночас акцентується увага на впливові на українське суспільство нових буржуазних відносин, що зароджувалися в Європі в XVI – XVII

ст.

3. Мета та цілі курсу

Метою викладання навчальної дисципліни «Соціальні трансформації в українському суспільстві (середина XV – середина XVII ст.)» є формування ґрунтовних знань студентів з різноманітних проблем, що стосуються соціального розвитку України періоду раннього нового часу, розуміння ходу історичного розвитку українського народу, самого процесу формування соціальних передумов Української революції та боротьби за відновлення Української держави в середині XVII ст.; формування у студентів компетентностей, що дозволяють забезпечити виконання наступних завдань курсу:

- дати студентам конкретний історичний матеріал з соціальної історії України середини XV – середини XVII ст.;
- охарактеризувати зміст реформ, спрямованих на зміни становища різноманітних соціальних станів та верств населення та проаналізувати їх наслідки для українського суспільства;
- з'ясувати особливості трансформаційних процесів в середовищі основних соціальних станів: шляхти, духівництва, козацтва, міщанства та селян;
- ознайомити студентів з діяльністю визначних осіб вітчизняної історії середини XV – XVII ст.;
- з'ясувати суть та місце в тогочасному українському суспільстві національної еліти;
- охарактеризувати процес формування в Україні соціальних передумов Української революції середини XVII ст.;
- навчити студентів вмінню самостійно добирати і опрацьовувати історичні документи, науково-популярну та довідкову літературу, співставляти інформацію з різних джерел, узагальнювати і критично оцінювати історичні факти та діяльність осіб;
- формувати в студентів історичне осмислення, вміння аналізувати й узагальнювати історичні події та явища, визначати їх суть, причинно-наслідкові зв'язки між ними, виділяти основне, об'єктивне і суб'єктивне, самостійно оцінювати і пояснювати (інтерпретувати) історичний процес і робити логічно правильні висновки.

4. Формат курсу

Стандартний курс (очний, заочний).

5. Результати навчання

Відповідно до програми навчальної дисципліни у процесі її вивчення студенти повинні набути компетентностей, що дозволять досягти задекларованих у програмі курсу результатів. Компетентності:

- знання основних закономірностей та особливостей соціальних трансформацій в українських землях в середині XV – середині XVII ст.;
- усвідомлення соціальних причин та передумов Української революції середини XVII ст.;
- розуміння особливостей становища та розвитку окремих станів українського суспільства в означений період;
- розуміння ролі шляхти, духівництва, міщанства, селян та козацтва в історичному розвитку українських земель в XV – XVII ст.;
- знання змісту та результатів найбільш важливих реформ, спрямованих на зміни соціального становища різних категорій населення України;
- вміння аналізувати та оцінювати події та процеси соціальної історії України середини XV – середини XVII ст.;
- оволодіння основними історичними концепціями що стосуються питань соціальної історії України середин XV – середин XVII ст., поняттями, судженнями; здатність осмислювати й

співставляти історичні факти, критично оцінювати результати наукових досліджень, висувати гіпотези, вибудовувати моделі процесів і явищ українського державотворення; Програмні результати навчання. По завершенні курсу студент повинен:

- знати суть та основні категорії соціальної історії;
- знати та вміти аналізувати історіографію з проблем соціальної історії України періоду середини XV – середини XVII ст.;
- знати соціально-економічні та політичні особливості становища окремих категорій населення українських земель у вказаний період;
- знати найважливіші етапи становлення та розвитку українського суспільства в період з середини XV до середини XVII ст.;
- уміти розкрити соціальні причини початку революційних подій в Україні середини XVII ст.;
- вміти аналізувати й порівнювати історичні події, відстежувати причинно-наслідкові зв'язки між ними;
- вміти самостійно працювати з джерелами, науковою та навчально-методичною літературою;
- вільно оперувати фактичним матеріалом з соціальної історії України середини XV – середини XVII ст.;
- аналізувати причини та наслідки впливу європейських суспільно-політичних процесів на розвиток України в XV – XVII ст. та геополітичні особливості розвитку України;
- порівнювати, відзначаючи спільні та відмінні риси історичного процесу на різних його етапах протягом XV – XVII ст.;
- визначати місце та значення України в історії Центрально-Східної Європи, її вплив на європейську політичну та соціально-економічну практику в XV – XVII ст.;
- вільно орієнтуватися в історіографії проблеми.

6. Програмні компетентності навчання:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру в галузі історії та археології.

Загальні компетентності:

ЗК 01 – Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 03 – Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 07 – Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК 10 – **Проводити наукові дослідження на засадах академічної доброчесності.**

Спеціальні компетентності (ФК):

СК 01 – Здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію.

СК 02 – Здатність здійснювати історичні й археологічні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук.

СК 03 – Здатність презентувати та обговорювати результати досліджень і професійної діяльності у сфері історії та археології.

СК 04 – Здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки.

СК 06 – Здатність здійснювати експертний аналіз в предметній області.

СК 09 – Здатність використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для проведення досліджень та професійної діяльності у сфері історії та археології.

СК 10 – Усвідомлення принципів академічної доброчесності та норм професійної етики.
 СК 11 – Здатність виявляти характерні риси організаційного оформлення та функціонування інституту влади Української держави XVII ст.

7. Очікувані результати навчання з дисципліни.

Програмні результати навчання:

ПРН 01 – Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.

ПРН 02 – Здійснювати рецензування, коментування, анотації наукових, науково-популярних, освітніх та публіцистичних текстів, які стосуються питань історії та археології.

ПРН 04 – Застосовувати у професійній діяльності у сфері історії та археології сучасні цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації, у тому числі для виконання наукових досліджень і реалізації освітніх та інноваційних проектів.

ПРН 05 – Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері історії та археології, висувати та перевіряти гіпотези, обирати методи дослідження, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.

ПРН 07 – Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань історії та/або археології до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

ПРН 09 – Здійснювати викладацьку діяльність у закладах вищої освіти на основі сучасних освітніх технологій, а також принципів і практик європейських країн.

ПРН 10 – Аналізувати процес становлення інституту влади в Україні XVII ст. у контексті тогочасної європейської практики.

ПРН 11 – Здійснювати цілеспрямовану роботу із формування загальнонаціональної моделі історичної пам'яті, на основі об'єктивного висвітлення історичного минулого України.

8. Обсяг і ознаки курсу

Найменування показників	Характеристика навчального курсу
	денна форма навчання
Освітня програма, спеціальність	Спеціальність 014 Середня освіта (Історія), Спеціальність 032 Історія та археологія
Рік навчання/ рік викладання	Перший /2023-2024
Семестр вивчення	Другий
нормативна/вибіркова	Вибіркова
Кількість кредитів ЄКТС	4 кредити ЄКТС
Загальний обсяг годин	120 год.
Кількість годин навчальних занять	40 год.
Лекційні заняття	20 год.
Практичні заняття	0 год.
Семінарські заняття	20 год.
Лабораторні заняття	0 год.
Самостійна та індивідуальна робота	80 год.
Форма підсумкового контролю	Залік

9. Пререквізити курсу

Для успішного опанування компетентностями, що визначаються змістовною частиною курсу, студенти мають мати базові знання з таких предметів: «Історія України», «Вступ до спеціальності», «Основи наукових досліджень», «Історія Стародавнього світу та середніх віків».

10. Технічне й програмне забезпечення /обладнання

Вивчення курсу не потребує використання програмного забезпечення, крім загальнонавчаних програм і операційних систем.

11. Політики курсу

Відвідання занять. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції і практичні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися термінів виконання усіх видів робіт, передбачених курсом.

Письмові роботи. Очікується, що студенти виконають декілька видів письмових робіт (реферат, історичні диктанти, модульна контрольна робота).

Академічна доброчесність. Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману.

Література.

Уся література, яку студенти не можуть знайти самостійно, буде надана викладачем виключно в освітніх цілях без права її передачі третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.

12. Схема курсу

Денна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	разом	у тому числі					
		лекційні заняття	практичні заняття	семінарські заняття	лабораторні заняття	самостійна робота	індивідуальна робота
ЗМ 1.							
Тема 1. Соціальна історія. Предмет дослідження. Джерельна база. Місце в системі загального історичного знання.	14	4				10	
Тема 2. Суспільно-політичні зміни в українських землях на середину XV ст. Їх вплив на соціальну структуру українського	14	2		2		10	

суспільства.							
Тема 3. Основні соціальні стани та групи населення України. Зміни їх становища в середині XV – середині XVI ст.	16	2		4		10	
Тема 4. Виникнення українського козацтва. Його рух до становлення як окремого соціального стану.	14	2		2		10	
Тема 5. Люблінська унія. Зміни соціального становища основних груп українського населення зі входженням більшості українських земель до складу Речі Посполитої.	14	2		2		10	
Тема 6. Українська шляхта, духівництво, міщанство та селяни в період перебування більшості українських земель у складі Речі Посполитої.	16	2		4		10	
Тема 7. Формування козацького суспільного стану в період 1569 – 1648 рр. Перетворення його в провідну силу українського суспільства. Соціальний образ запорозьких козаків.	14	2		2		10	
Тема 8. Загострення соціальних протиріч в українському суспільстві як одна з основних причин Української революції 1648 – 1676 рр.	18	4		4		10	
Разом годин	120	20		20		80	

11. Система оцінювання та вимоги

Рейтингова система, що передбачає оцінювання студентів за всі види аудиторної та позааудиторної освітньої діяльності.

Оцінювання навчальної діяльності студентів університету під час навчальних занять здійснюється відповідно до критеріїв означених у *таблиці 1*.

Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100-бальною шкалою. Максимальна кількість балів, яку студент може отримати за семінарські заняття становить 30 балів, написання модульної контрольної роботи – 50 балів, опрацювання питань винесених на самостійну підготовку – 10 балів, виконання індивідуального науково-дослідного завдання –

10 балів. Підсумковий контроль здійснюється за стобальною системою (Таблиця 2). Формою підсумкового контролю здобувача вищої освіти є залік, який студент отримує автоматично при відсутності академічної заборгованості.

Здобувач вищої освіти, який не має академічної заборгованості за результатами поточного контролю отримує підсумкову рейтингову оцінку, яка визначається як сума рейтингової оцінки за навчальні заняття та рейтингових оцінок контрольних заходів поточного контролю (ККР, ІНДЗ, самостійна робота) відповідно до таблиці 3.

Таблиця 1.

Рейтингова система оцінювання навчальної діяльності студентів університету під час навчальних занять

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді „так” чи „ні”.
	2	Студент мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні „так” чи „ні”; може самостійно знайти в підручнику відповідь.
	3	Студент намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі властивості; робить спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру; за допомогою викладача робить прості розрахунки за готовим алгоритмом.
Середній (репродуктивний)	4	Студент володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його, провести за зразком розрахунки; орієнтується у поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
	5	Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; робить прості розрахунки за алгоритмом, але окремі висновки не логічні, не послідовні.
	6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час розв'язування розрахункових завдань за алгоритмом, користуватися додатковими джерелами.
Достатній (алгоритмічно)	7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими теоріями і фактами,

дієвий)		встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; за допомогою викладача може скласти план реферату, виконати його і правильно оформити; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; скласти таблиці, схеми.
	8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і обґрунтувати його положення.
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить поняття, категорії, нормативні документи; формулює закони; може самостійно опрацювати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий (творчо- професійний)	10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності різних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні тенденції, факти, явища, процеси; самостійно визначає мету власної діяльності; розв'язує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні явища, процеси.
	11	Студент володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні явища, процеси; займає активну життєву позицію.
	12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і

		використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.
--	--	--

Таблиця 2

Поточний і модульний контроль (100 балів)				
Поточний контроль	МКР	ІНДЗ	Самостійна робота	Сума
30 балів	50 балів	10 балів	10 балів	100 балів

Таблиця 3

Підсумковий рейтинг з кредитного модуля (дисципліни)				
Рейтингова оцінка з кредитного модуля	Оцінка за шкалою ECTS	Рекомендовані системою ECTS статистичні значення (у %)	Екзаменаційна оцінка за національною шкалою	Національна залікова оцінка
90-100 і більше	A (відмінно)	10	Відмінно	зараховано
82-89	B (дуже добре)	25	Добре	
75-81	C (добре)	30	Задовільно	
67-74	D (задовільно)	25		
60-66	E (достатньо)	10		
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)		Незадовільно	не зараховано
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)			

Список рекомендованої літератури

Підручники і посібники:

1. Бойко О.Д. Історія України. Київ, 2002.
1. Борисенко В. Курс української історії. Київ, 1997.
2. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. Київ, 1995.
3. Грабовський С., Ставряні С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. Київ, 1995..
4. Грушевський М. Історія України-Руси. Київ, 1992. Т.1 - 9.
5. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Київ, 1992.
6. Довідник з історії України (А – Я): Посібник для серед. Загальноосв. Навч. ст. / за заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. Київ, 2001.
7. Дорошенко Д. Нарис історії України. Львів, 1991
8. Історія України в особах IX - XVIII ст. Київ, 1993.
9. Історія України нове бачення. Київ, 1996. Т. 1.

10. Історія України / В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін. Під ред. В.А.Смоля. Київ, 1997.
11. Історія України: Курс лекцій у двох книгах. Київ, 1992.
12. Історія України: навчальний посібник. Київ, 1997.
13. Історія українського війська. Т 1-2. Львів, 1992, 1996
14. Історія української культури. Київ, 1994.
15. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник. Київ, 2002.
16. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. Київ, 1996.
17. Крип'якевич І. Історія України. Львів, 1990.
18. Полонська-Василенко Н. Історія України. Київ, 1992. Т.1.
19. Субтельний О. Україна: Історія. Київ, 1991.
20. Українське державотворення. Не витребуваний потенціал. Словник-довідник. Київ, 1997.
21. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2-х т. Київ, 1997.
22. Швидко Г.К. Історія України XVI – XVIII століття. Підручник для 8 класу середньої школи. Київ, 1997.
23. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності. Навчальний посібник. Київ, 1999.

Допоміжна:

1. Антонович В.Б. Про козацькі часи на Україні. Київ, 1991.
2. Апанович О. Розповіді про запорізьких козаків. Київ, 1991.
3. Археологія доби українського козацтва XVI – XVIII ст. / Д.Я.Телегін, І.С.Винокур, О.М.Титова, І.К.Свешніков та ін.: Навч. посібник. Київ, 1997.
4. Берестейська унія і внутрішнє життя церкви в XVII столітті. Львів, 1997.
5. Берестейська унія і українська культура XVII століття. Львів, 1996.
6. Біляков Г.Ф., Білякова О.Г. Берестейська унія в працях польських істориків XX ст. // Укр. іст. журнал. 1996. № 4.
7. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. Київ, 1994.
8. Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.). Львів: Афіша, 2002. 255 с.
9. Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії. Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2000. 426 с.
10. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.
11. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI-XVIII ст. Київ : Наукова думка, 1966. 249 с.
12. Ісаєвич Я. Україна давня і нова: народ, релігія, культура. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. 335 с.
13. Історичний контекст, укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління. Львів, 1995.
14. Історія українського козацтва: Нариси: у 2 т. / Редкол.: В.А.Смолій (відп. ред.) та ін. Київ, 2006. Т. 1. 800 с.
15. Капраль М. Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (Соціально-правові взаємини). Львів : Літературна агенція “Піраміда”, 2003. 439 с
16. Котляр М.Ф. Галицкая Русь XIII - XV вв. Київ, 1971.
17. Крижанівський О. П., Плохій С. М. Історія церкви та релігійної думки в Україні : Навч. посібник: У 3-х книгах. Кн. 3: Кінець XVI – середина XIX століття. Київ : Либідь, 1994. 336 с.

18. Крикун М. Земські уряди на українських землях у XV-XVIII ст. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. 228: Праці Історично-філософської секції. Львів, 1994. С. 65-122.
19. Лепявко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. Чернігів, 1996.
20. Наливайко Д. Очима Заходу : Рецепція України в Західній Європі XI – XVIII ст. Київ : Основи, 1998. 578 с.
21. Плохий С. Папство и Украина. Политика римской курии на украинских землях в XVI-XVII вв. Київ : Вища школа, 1989. 223 с.
22. Плохий С. Наливайкова віра : Козаки та релігія в ранньомодерній Україні / Перекл. з англ. Київ : Критика, 2005. 496 с.
23. Руденко Р. Г. Соціальна історія України IX – XVIII ст. : монографія. Харків : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 84 с.
24. Русина О. В. Україна під татарами і Литвою. Київ, 1998.
25. Сас П. М. Політична культура українського суспільства (кінець XVI – перша половина XVII ст.) : Навч. посібник. Київ : Либідь, 1998. 296 с.
26. Сас П. М. Феодалные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI в. Київ : Наукова думка, 1989. 231 с.
27. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.). / Україна крізь віки. Т.7. Київ : Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 351 с.
28. Соціум. Альманах соціальної історії / Гол. ред. В. Смолій; відп. ред. В. Горобець. Вип. 1-5. Київ : Інститут історії України НАН України, 2002 – 2005.
29. Українське суспільство на зламі середньовіччя і нового часу: нариси з історії ментальності та національної свідомості / Відпов. ред. В. А. Смолій. Київ : Інститут історії України НАН України, 2001. 317 с.
30. Шабульдо Ф.М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. Київ, 1987.
31. Шама О. Проблема змін в устроєвій структурі українських земель (До питання про наслідки Люблінської унії 1569 р.) // Український історичний збірник. Наукові праці аспірантів та молодих вчених. Київ, 1997. Вип. 1. С. 32-45.
32. Шама О.І. „Шляхетське” розуміння держави і Люблінська унія 1569 р. // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. Матеріали Четвертих Всеукраїнських історичних читань. Київ – Черкаси, 1994. С. 95-98.
33. Щербак В. Козацтво XVI – першої половини XVII ст. як потенційний чинник українського державотворення // Terra cossacorum: студії з давньої і нової історії України. Київ, 2007. С.31-47.
34. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. Київ, 2000.
35. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI - початку XVIII століття. Київ : Laugus, 2012. 471 с.
36. Яковенко Н. Здобутки і втрати Люблінської унії // Київська старовина. 1993. № 3.
37. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). Київ, 1994.
38. MEDIAEVALIA UCRAINICA: Ментальність та історія ідей / Редактори: Олексій Толочко, Наталя Яковенко, Леся Довга. Т. I – V. Київ : Критика, Товариство дослідників ЦентральноСхідної Європи, 1992 – 1998.

Інформаційні ресурси

1. Інститут Україніки. Міжнародна громадська організація. URL : <http://ukrainica.org.ua/ukr>
2. Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України . URL : www.rius.kiev.ua
3. Національний науково-дослідний інститут українознавства. URL : <http://www.libok.net>

4. Офіційний веб-сайт Інституту історії НАН України. URL www.history.org.ua
5. Центр Українознавства. URL: <http://uaznavstvo.univ.kiev.ua>
6. Національна бібліотека України імені В.Вернадського. URL : www.nbu.gov.ua
7. Національна парламентська бібліотека України. URL : www.nplu.kiev.ua
8. Україна – історія держави. URL до журн. : <http://kampot.org.ua/history/default.shtml>
9. Українська Спілка. URL: <http://www.uaweb.org>
10. Науково-просвітницький центр "Українознавство" товариства "Знання" України URL : www.znannya.org.ua/center/ukr.htm
11. Журнал "Українознавство" НДІ українознавства МОН України. URL до журн. : www.ualogos.kiev.ua
12. Проект електронної бібліотеки давньої української літератури. Українські літописи, хроніки, житія, апокрифи, граматики, лексикони, історично-мемуарна проза, перекладні та поетичні твори, "Слово о полку Ігоревім" тощо. URL: www.litopys.org.ua
13. Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України. URL : www.rius.kiev.ua
14. Освітньо-інформаційний ресурс "Український центр". URL : www.ukrcenter.com
15. Електронна бібліотека української літератури. URL : www.utoronto.ca/elul/Main-Ukr.html